

SBM949 Godthåb VIII

Kulturhistorisk rapport

Skanderup sogn, Hjelmslev herred, tidl. Skanderborg amt.

Sted nr. 16.02.08. Sb.nr. 138.

Efter en selvfinansieret forundersøgelse af et mindre område nord for Skanderborg, blev der foretaget en mindre udgravning delvist finansieret af Slots- og kulturstyrelsen. Der fremkom to langhuse, hvor sporadiske indhegninger kunne tilknyttes. Til gårdsanlæggene hører økonomibygninger og flere staklader. Området rummer desuden gruber, både lertagningsgruber samt affaldsgruber. Keramikken fra anlæg og gruber daterer området til romersk jernalder.

Indhold

Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data	3
Topografi, terræn og undergrund	3
Målesystem	4
Øvrige data	4
Udgravningsmetode	4
Undersøgelsens resultater	5
Langhuse.....	6
K353.....	8
Økonomibygninger	11
K356.....	12
Staklade	14
K357.....	15
K358.....	16
K359.....	16
K360.....	16
K361.....	17
Hegn.....	18
K350.....	18
K352.....	20
K355.....	21
Gruber.....	22
Sammenfatning	23
Fremtidigt arbejde på stedet.....	24

Undersøgelsens forhistorie

Der er af flere omgange foretaget udgravninger i den umiddelbare nærhed (SBM949 etape I-VI), med bosættelses- og aktivitetsspor fra stenalder til middelalder. (sb. 138, sb. 103), samt et grubehus fra vikingetid omkring 100m mod vest. Derudover er der registrerede gravhøje i form af sb. 70, 71 og 105. Senest er der foretaget en mindre udgravning (SBM949 VII) 20m vest for arealet. Resultatet af denne udgravning var et treskibet langhus med velbevarede tagbærende stolper samt vægstolper og derudover to dobbeltradede hegnsforløb.

Figur 1. Udgravningsområdet markeret med rødt på et oversigtskort som viser den nordlige del af Skanderborg.

Administrative data

Bebyggelsen, der blev afdækket umiddelbart vest for området samt den tætte beliggenhed i forhold til Illerup Ådal og ligeledes til Alken Enge udløste behovet for at undersøge området nærmere. Udgravningen er finansieret af Museum Skanderborg og Slots- og Kulturstyrelsen.

Ansvarlig for den arkæologiske undersøgelse: Museum Skanderborg, Jernbanevej 9, 8660 Skanderborg. Dokumentationsmateriale bestående af fund, fotos, tegninger samt beretning opbevares på Museum Skanderborg, Jernbanevej 9, 8660 Skanderborg.

Topografi, terræn og undergrund

Feltet ligger på et højdedrag i den nordvestlige udkant af Skanderborg by. Fladen har et svagt fald mod vest.

Henover arealet er der foretaget en vis grad af terrænregulering, højst sandsynligt i forbindelse med etablering af E45, der løber umiddelbart nord for området.

Undergrunden er meget varieret og skifter fra sandmod øst til sandet ler mod vest hvor området ligeledes er stenet. Særligt i den nordøstlige del af området er strækt traktoseramt.

Målesystem

Alle anlæg og grøfter blev opmålt med GPS i projektion Euref 89 UTM Zone 32. Herefter blev data konverteret til Mapinfo via MapDigi.

Øvrige data

Forundersøgelsen påbegyndtes d. 19. oktober 2020 og afsluttedes d. 5. november 2020.

Arbejdet blev udført af arkæolog Alexander Østrup Jensen og arkæolog Birgitte Bang-Madsen (daglig leder).

Vejret var skiftende, overvejende regn, blæst og kulde. Temperaturen lå mellem 8 og 12 grader.

Data indtastet i MUD (museernes udgravningsdata) af Birgitte Bang-Madsen.

Udgravningsmetode

Udgravningsfeltet blev fritlagt med maskine og alle anlæg blev GPS-indmålt.

Dernæst blev et stort udsnit af anlæg snittet med håndskovl og graveske. Grundet tidspres var det nødvendigt at foretage en hård prioritering af stolpesnit. Stolperne var dybe og vanskelige at grave grundet den umedgørlige undergrund særligt mod vest. Der blev snittet anlæg i alle konstruktioner, mens løse anlæg blev nedprioriteret. I forbindelse med tildækning blev et udvalg af gruber snittet med maskine. De gravede anlæg blev tegnet i 1:20 og beskrevet. Jordprøver blev udtaget fra tagbærende stolper fra nogle af de konstaterede konstruktioner.

Undersøgelsens resultater

Der blev indmålt i alt 360 anlæg (A10451-A10810). Der er anvendt X-numre fra X2473 til X2635. Der er brugt tegningsnummer fra T10-T19. Fotos er nummereret fra 1/136 til 223 og fra 1/228 til 1/280 (1/224 til 1/227 tilhører SBM949 Godthåb VII).

Der blev fundet 15 gruber og 315 stolpehuller heraf 75 tagbærende stolper, 24 indgangsstolper, 2 støttestolper, 4 skillevægsstolper, 11 vægstolper, 164 stolpehuller og 35 hegnstolper. Derudover er der fundet 4 fyldskifter, 5 naturfænomener, 9 recente forstyrrelser og 12 numre udgår.

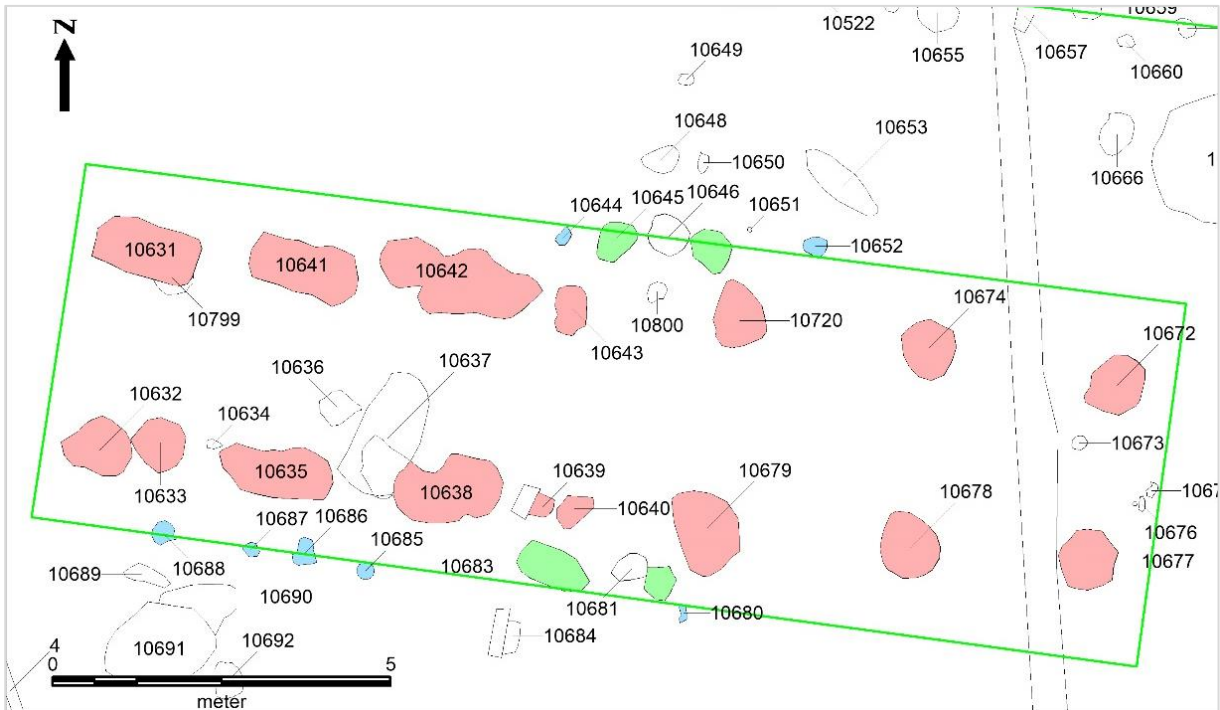
Figur 2. Alle konstruktioner markeret på oversigtskort.

Området er stærkt påvirket af at have været brugt som arbejdsplads i forbindelse med opførelsen af motorvej E45 lige nord for samt rasteplassen Fuglsang Øst nordøst for feltet. Feltgrænsen mod syd-sydøst markerer overgangen til et stærkt omrodet område, hvor undergrunden er bortgravet og opfyldt med fint, lyst strandsand. Der er blevet kørt med tungt maskinel, som har efterladt en hård, traktoseramt overflade, især udpræget i det nordøstlige hjørne af feltet. Der er desuden fundet spor efter en skurplads i den sydlige del af feltet i form af et overraskende fund af en septiktank og rester af kasserede byggematerialer. I den resterende del af feltet er der fundet flere konstruktioner, gruber og en stor mængde keramik.

Langhuse

K346

K346 er et treskibet langhus, hvor stolperne i den vestlige ende har udskiftninger. Huset er tilnærmelsesvis Ø-V orienteret, er 16 meter langt, 5,3 meter bredt og dateres til romersk jernalder. Huset består af seks sæt med indgange i langsiderne mellem det tredje og fjerde sæt. Der er rester af en sydlig vægstolpe-række i den vestlige del af den sydlige langside og sandsynligvis enkelte vægstolper i forbindelse med den nordlige indgang. Afstanden mellem sættene er mellem 2 og 2,8 meter, afstanden er størst mellem de østlige sæt, hvor der ikke ses tegn på udskiftning.

Figur 3. Langhus K346. De tagbærende stolper er markeret med lyserødt, vægstolperne med lyseblå og indgange med grønt.

Et udvalg af stolperne blev snittet. De har en diameter på mellem 81 og 106 cm og en dybde på mellem 30 til 55 cm, som i fladen er irregulære cirkler mod øst og aflange mod vest. Dybe kasseformede i øst, baljeformede i vest, nogle med støttesten. De seks østlige tagbærende er mere klart afgrænsede end de vestlige. Fyldet er mørkebrunt til gråbrunt let leret til leret sand, trækulsnister. Der er kun fundet enkelte stykker keramik samt et fragment af en knusesten.

Figur 4. A10678, tagbærende i den østlige del af K346.

Figur 5. A10631, tagbærende med udskiftning, vestlige del af K346.

Der er fire mulige vægstolper mod syd i den vestlige del som har en diameter på ca. 25 cm og ca. 5 cm dybe.

I hver langside er en indgang placeret over for hinanden. Indgangsstolpen har en diameter på mellem 50 til 116 cm og en dybde på mellem 16 til 25 cm. Indgangspartierne ligger på linje med indgangen i heget K355. Grundet stolpernes udskiftninger i vest tolkes bygningen som et atypisk indrettet hus med stald i den vestlige ende.

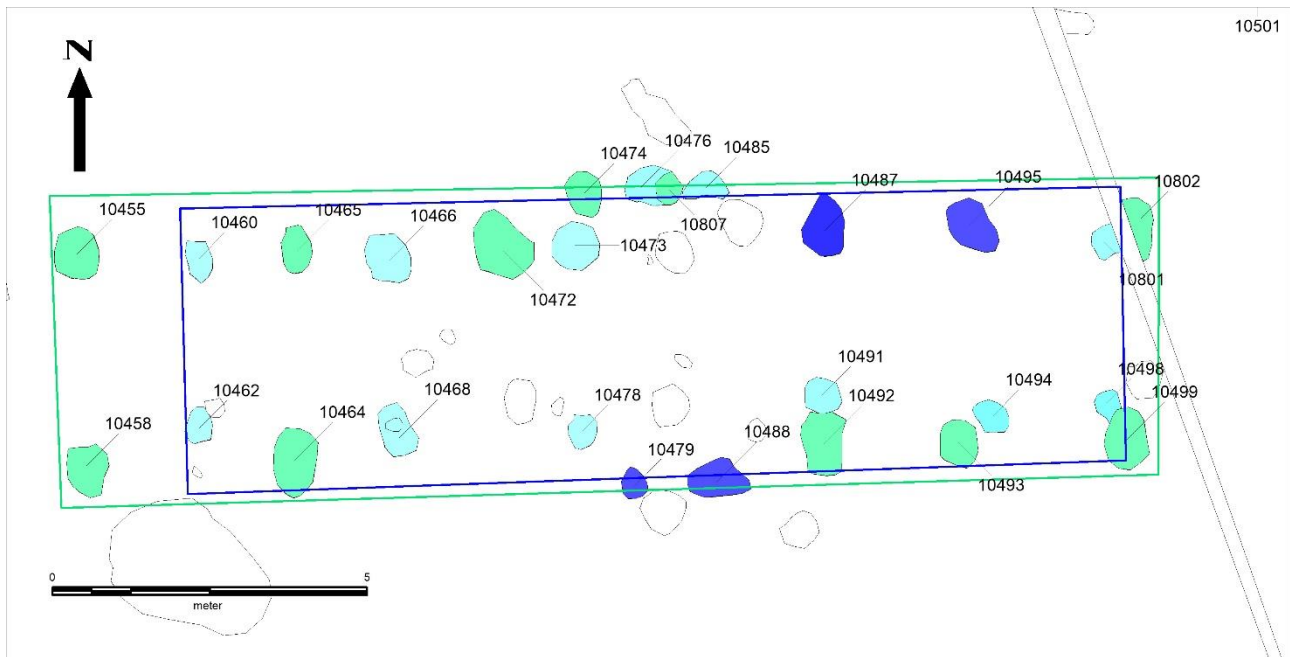
Midt i den vestlige del og mod de sydlige tagbærende stolper ligger A10637, som er en trækulsholdig grube, hvor kun bunden er tilbage, denne er tilsyneladende tidligere end K346.

Huset ligger på et terræn, der skåner let mod vest. Undergrund er brunt let sandet ler til lyst rødbrunt siltet ler, der visse steder er traktoseramt.

K353

K353 er et Ø-V orienteret treskibet langhus i to faser fra romersk Jernalder.

Fælles for begge faser er at undergrunden varierer fra hårdt, let sandet ler med en del sten i den vestlige del til leret sand, let stenet mod øst. Det påvirker derfor fylden som varierer fra mørkt brungråt ler til lyst gråbrunt leret sand. Mængden af trækulsnister svinger fra få til jævnt mange.

Figur 6. Langhus K353 med to faser. Fase 1 markeret med lyseblå og fase 2 markeret med grønt. Der er stolper, der overlapper de to faser, disse er markeret med mørkeblå.

Fase 1:

Første fase består af seks stolpesæt, har en længde på 15 meter og bredde på 4,5 meter. Afstanden mellem stolperækkerne er 2,6 til 2,8 meter. Mellem de tre vestligste sæt er der 3 meter, mellem det tredje og fjerde sæt er der omkring 4 meter og mellem disse to sæt er indgange placeret i begge langsider. Afstanden mellem de tre østligste sæt er omkring 2 til 2,5 meter. Stolperne er mellem 56 og 72 cm i diameter og mellem 50 til 72 cm dybe, en enkelt stolpe falder udenfor med en dybde på kun 16 cm, denne skæres dog af A10492 som tilhører fase 2.

Figur 7. A10473, tagbærende, fase 1, K353.

Fase 2:

Denne fase består ligeledes af seks stolpesæt, har en længde på 17,5 meter og bredde på 4,5 meter. Afstanden mellem stolperækkerne er omkring 3,5 meter. De vestlige sæt står med en afstand på 3,3 til 3,5 meter. Det tredje sæt mangler stolpen i den sydlige række. Der blev fjernet en trærod i dette område og

tilsyneladende er den tagbærende stolpe blevet fortæret af træet. Mellem det tredje og fjerde sæt er der omkring 4 til 5 meter og herimellem er indgange placeret i begge langsider. Afstanden mellem de tre østligste sæt er omkring 2,2 til 2,7 meter. Stolperne er mellem 81 og 112 cm i diameter og mellem 38 til 60 cm dybe. Der er færre snittede stolper fra denne fase, da tolkningen i feltet var, at der var tale som et langhus med udskiftninger og snittene blev vurderet til at være repræsentative.

Figur 8. A10458, tagbærende stolpe, fase 2, K353.

Ingen af faserne har vægstolper og derfor er faserens bredde løseligt baseret på indgangenes placering. Indgangene for begge faser er delvist placeret oven i hinanden mod nord og den sydlige indgang, A10479 og A10488, er blevet genbrugt i fase 2. I fase 1 er består indgangene i nord af A10476 og A10485, mens fase 2s nordlige indgang består af A10474 og A10807. A10476 og A10807 blev set som et anlæg i fladen, men snittet afslørede to stolper og bekræfter dermed faseinddelingen, da A10807 skærer A10476. Stolperne har en diameter på 44 til 68 cm. To stolper (A10476 og A10479) skæres af andre stolper og har derfor oprindeligt haft en større diameter. Dybden varierer mellem 18 og 41 cm.

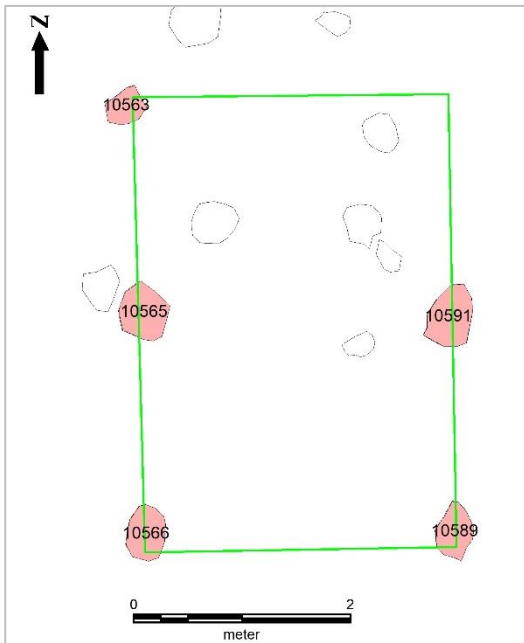
Figur 9. Indgangsstolper med indrids af A10476 t.v. (fase 1) og A10807 t.h. (fase 2).

Der er fundet keramik i flere stolper, mange sideskår og enkelte randskår. Der er udtaget flere jordprøver som afventer behandling på Moesgårds naturvidenskabelig afdeling.

Økonomibygninger

K354

K354 blev først tolket som en staklade, men denne tolkning blev revideret i forbindelse med efterbehandlingen til at være en økonomibygning. Bygningen er N-S orienteret, mellem stolperækkerne er der 3 meter, mellem stolpesættene 2 meter. Den nordøstligste stolpe mangler. Mørkt gråbrunt til brungråt sandet ler med spredte trækulsnister. Diameter 57-64 cm, dybde 14-52 cm.

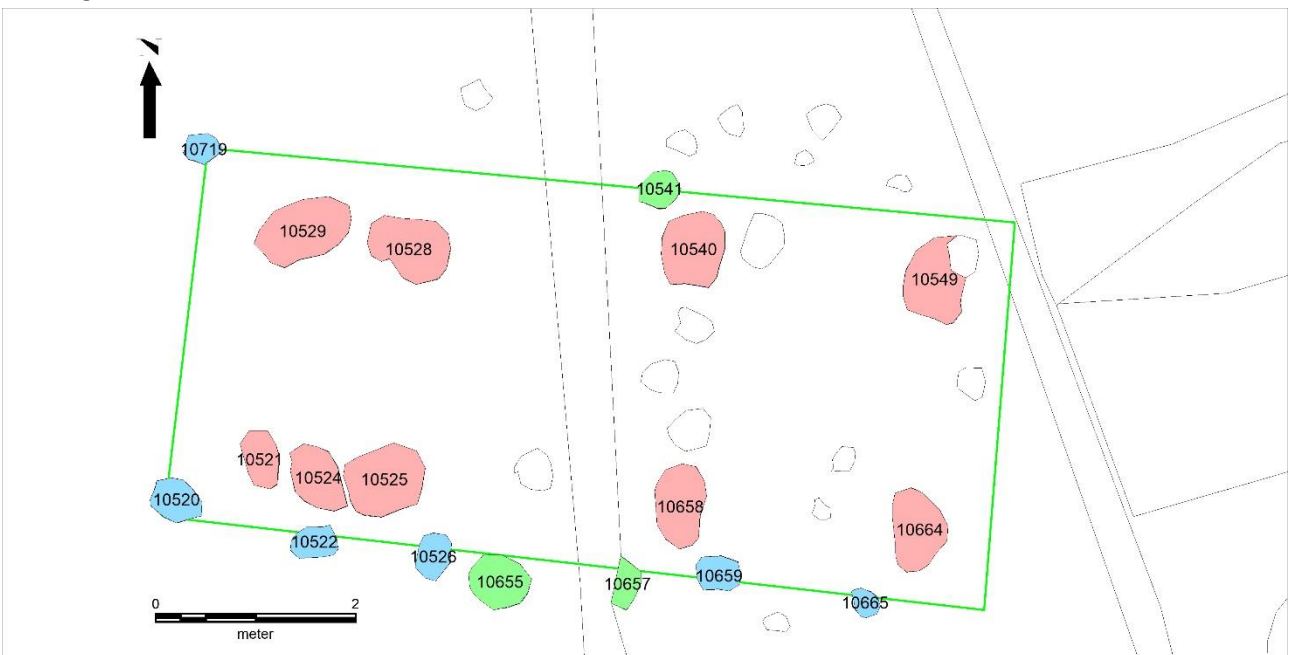

Figur 10. Økonomibygning K354.

Der er fundet et randskår i A10589.

K356

En økonomibygning i form af et 3-skibet hus fra romersk Jernalder. Det er omtrentligt Ø-V orienteret, 8 meter langt og 3,6 meter bredt. Der er tre sæt tagbærende stolper sandsynligvis med udskiftninger i den vestlige ende. Der er ca. 2,5 meter mellem stolpesæt og mellem stolperækker. Stolperne er 82-103 cm i diameter og har en dybde på 43-69 cm. Generelt aflange ovaler i fladen med dybe irregulære kasseformede snit. Fylden er mørkebrunt til gråbrunt let leret sand med lysebrune pletter i øst, trækulsnister. Enkelte har skoningssten.

Figur 11. K356, økonomibygning, de tagbærende markeret med lyserød, vægstolper med blå og indgangsstolper med grøn.

Der er fundet keramik i fylden i flere af stolperne.

Figur 12. Sideskår X2584, fund fra tagbærende stolpe A10658. Ornamenteret med stregmønster der inddeler fladen i felter.

I begge langsider ligger der indgange, den nordvestlige stolpe i nordsiden er dog forsvundet i et moderne dræn. I den sydlige indgang blev der fundet et kar uden bund placeret på hovedet i A10655.

Figur 13. Indgangsstolpe, A10655, med kar, X2473, sat ned på hovedet som arkæologen er ved at udgrave.

De store tagbærende byder på en solid konstruktion og de er lettere homogene med de tagbærende i K346 langhuset.

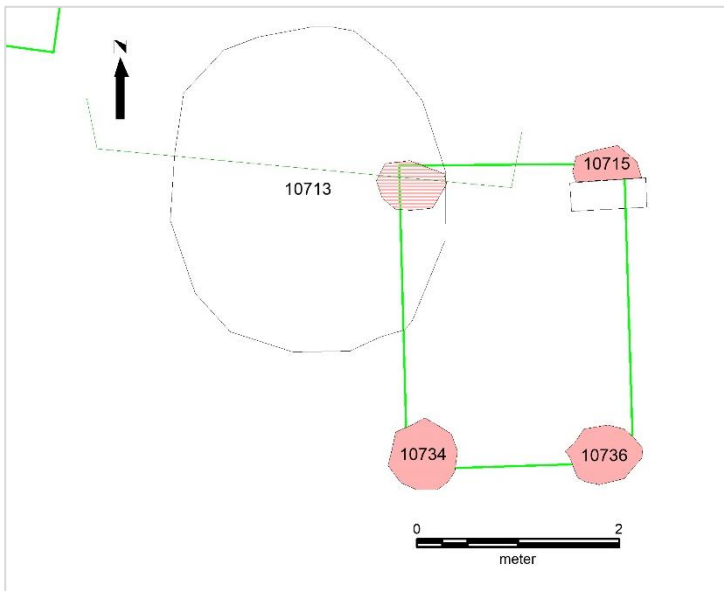
Figur 14. Sådan så karret ud efter den har fået en omgang med noget vand og en nænsom børste.

Der er en mulig opdeling af K356, idet tre stolper går nord-syd mellem A10540 og A10648.

Staklade

K347

En staklade der sandsynligvis kan dateres til romersk jernalder. Bygningen er N-S orienteret og fremstår som en rektangel.

Figur 15. K347 med lyserøde tagbærende stolper og den mulige stolpe markeret med striber i grube A10713.

En stolpe (i FU indmålt som A10396, nu A10715) blev snittet i forundersøgelsen og havde en dybde på 60 cm. Den nordvestlige stolpe er blevet opslugt af en yngre lertagningsgrube (A10713). Der er søgt efter

denne stolpe, og der anes en skyggen i snittet af gruben, men det er ikke tydeligt. Den må dog have været der, da de øvrige stolper er flotte og står godt. De har en diameter på mellem 59 og 69 cm og en dybde på mellem 52 og 60 cm. Fylden er mørkebrunt let leret løst sand, lysebrune pletter. Bygningen er ca. 3 meter lang og 2 meter bred.

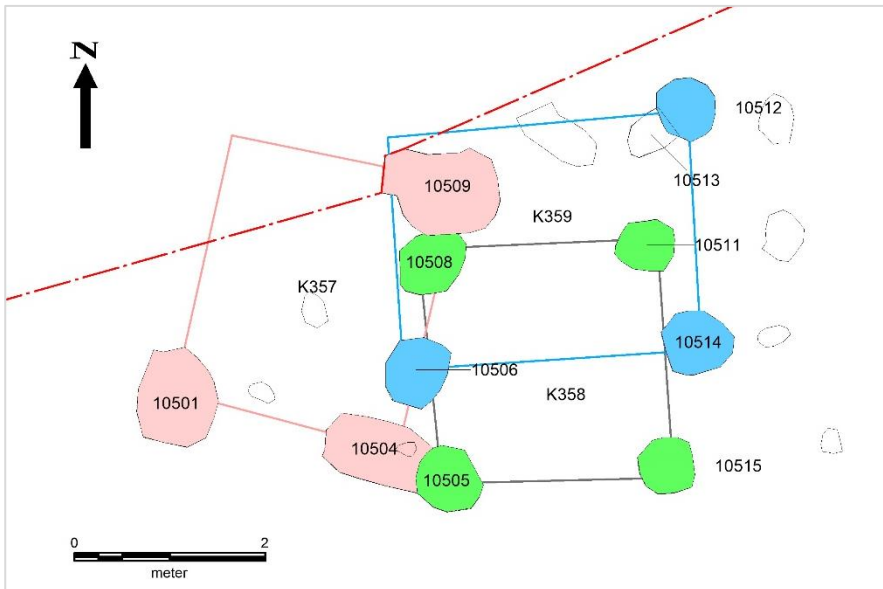

Figur 16. Profilmfoto af grube A10713. hvor der til venstre med lidet held er søgt efter en tagbærende stolpe til staklade K347.

Der er muligvis en relation til K346 langhus og K355 hegnsforløb, men bygningen ligger umiddelbart uden for hegnsforløb A. Er sandsynligvis ældre end grube A10713 da en tagbærende må gemme sig heri.

K357

En bygning fra romersk jernalder der ligger omtrent N-S orienteret og forsvinder derfor ind under volden ud mod motorvej E45, derfor er det vanskeligt at afgøre, hvorvidt der er tale om en bygning der er større end en staklade. Stolperne der udgør K357 er store, 80 til 100 cm i diameter og 52 til 54 cm i dybden. Fylden er mørk gråbrun til gråbrunt sandet ler, få til nogen trækulsnister iblandet. Der er 2,5 meter mellem A10501 og A10504 som er det sydligste par og der er 2,8 meter mellem A10504 og A10509 kan udgøre et østligt par. Hvis bygningen skulle være et langhus med en omtrentlig Øst-Vestlig orientering skulle den næste stolpe i den sydlige række have været synlig i feltet, hvilket den ikke var. Af den grund fastholdes tolkningen som staklade. Der er udtaget jordprøver fra alle stolper.

Figur 17. De tre bygninger der ligger lige op til og ind under volden der udgør den nordlige feltgrænse.

K358

En staklade dateret til romersk jernalder. Bygningen har en kvadratisk form, hvor der er 2,5 meter mellem de fire stolper, N-S orienteret. Stolperne har en diameter på mellem 68 til 76 cm og en dybde på 19 til 30 cm. Snittet af A10504 og A10505 afslører at K358 er yngre end K357. Fylden er mørkt gråbrunt sandet ler.

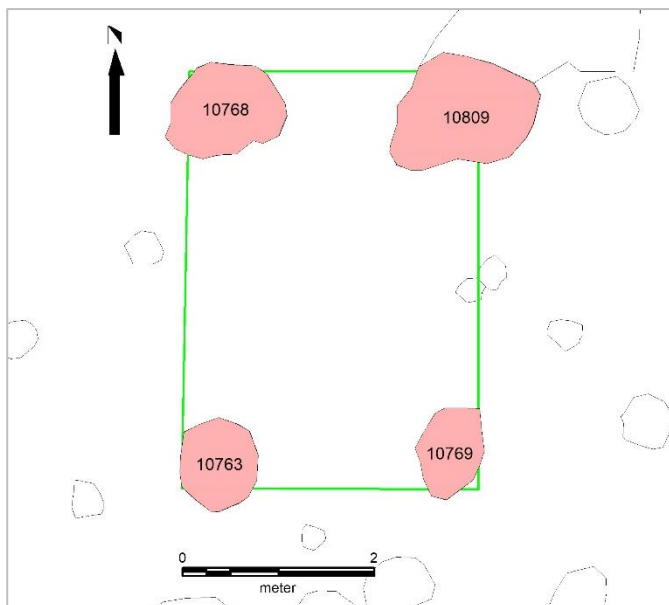
K359

En staklade dateret til romersk jernalder. Bygningens nordvestlige stolpe ligger under volden, der afgrænser feltet mod nord. Det betyder, at der er en sandsynlighed for, at bygningen kan have været længere. Der er 3 meter mellem det sydlige sæt stolper og der er 2,5 meter mellem de to stolper mod øst. Stolperne har en diameter på mellem 72 til 114 cm og en dybde på 22 til 54 cm. Fylden er mørkt gråbrunt sandet ler.

K360

Bygningen er en staklade, der er N-S orienteret og har en slank, rektangulær form. Der er 2,7 meter mellem

stolpeparrene og der er 3,5 meter mellem de to stolpesæt.

Figur 18. K360 med tagbærende stolper markeret med lyserød.

Tre regulære stolper blev gravet og grundet ensartet størrelse, diameter 68-92 cm og dybde 50-62 cm, blev der søgt efter en stolpe i grube A10773, hvor A10809 fremkom.

Fylden afviger fra hinanden mellem stolperne, hvilket er forventeligt da dette er en overgangszone mellem sandet og leret undergrund. Der er stolpespor i alle bortset fra i A10768.

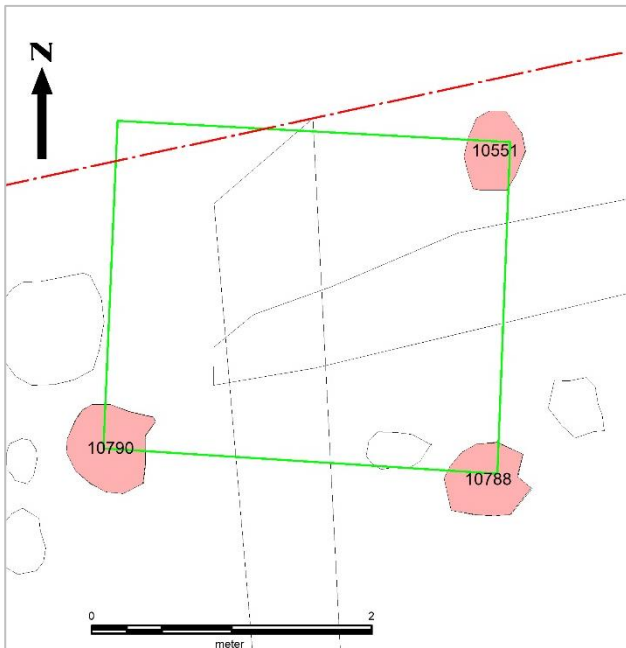
Der er fundet keramik med ornamentik i A10809 og keramik i A10763. Derudover er der fundet et grimt flintafslag i A10769.

Figur 19. Sideskår med kamornamentik fra A10809, tagbærende i K360.

K361

Bygning, Staklade, Romersk Jernalder-Romersk Jernalder

Figur 20. K361 med lyserødt markerede tagbærende stolper.

Sandsynligvis en staklade, men den sidste stolpe skal findes under volden der afgrænser feltet mod motorvej E45.

Bygningen er omtrentlig N-S orienteret.

De tre fritlagte stolper blev alle gravet. Diameter mellem 58 og 100 cm og dybden mellem 34 og 38 cm.

Stolpe A10790 er 100 cm i fladen, men indeholder en støttestolpe (lag 4) samt tegn på mulig udskiftning, da lag 5 ligeledes indeholder en lille stolpe og lag 1 til 4 er nedgravet i lag 5.

Fylden er ensartet. Gråbrunt til lyst gråbrunt let leret sand med et varierende antal trækulsnister.

Der er stolpespor i de tre stolper og keramik i form af sideskår i A10788.

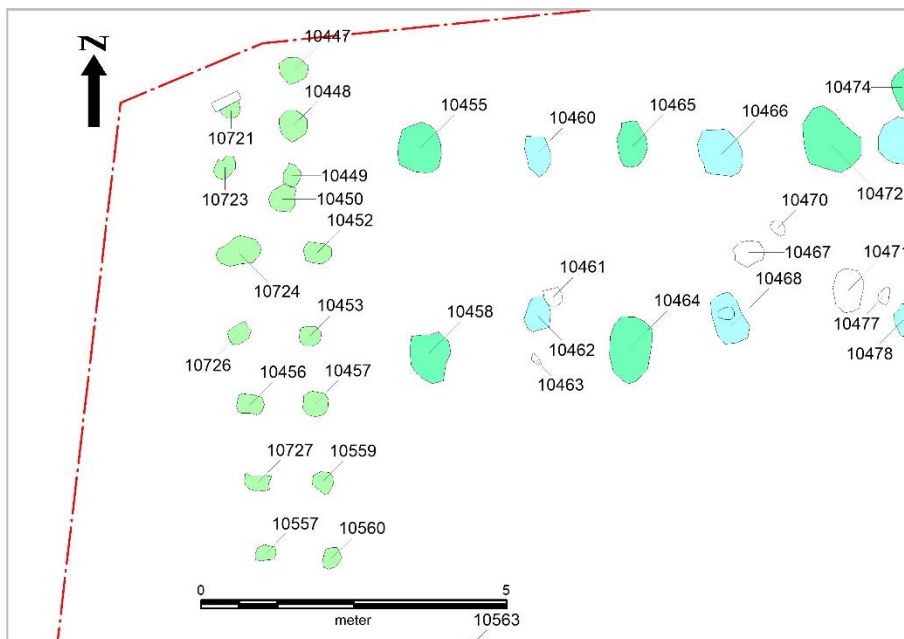
Figur 21. Profil af A10551, tagbærende stolpe i K361.

Hegn

K350

Et dobbeltradedt hegn fra romersk jernalder, der er N-S orienteret. Det følger den vestlige gavlf af K353 men

med en svag kurven mod øst. Hegnet slutter ret brat ca. 3 meter syd for K353.

Figur 22. K350. Dobbelttradedt hegn hvis stolper er markeret med lysegrønt.

Grundet tidspres er kun et fåtal af stolperne snittet. De snittede har en diameter på 33 til 44 cm og en dybde på 10 til 22 cm. Et stolpehul blev snittet under forundersøgelsen A10364, nu A10721, heri blev der fundet et randskår fra et fodbæger.

Figur 23. Foto af randskår X2458 fra forundersøgelsen. Daterer hegnet til yngre romansk jernalder.

Et lignende hegnsløb observeret under udgravningen SBM949 Godthåb VII som det ses på figuren herunder.

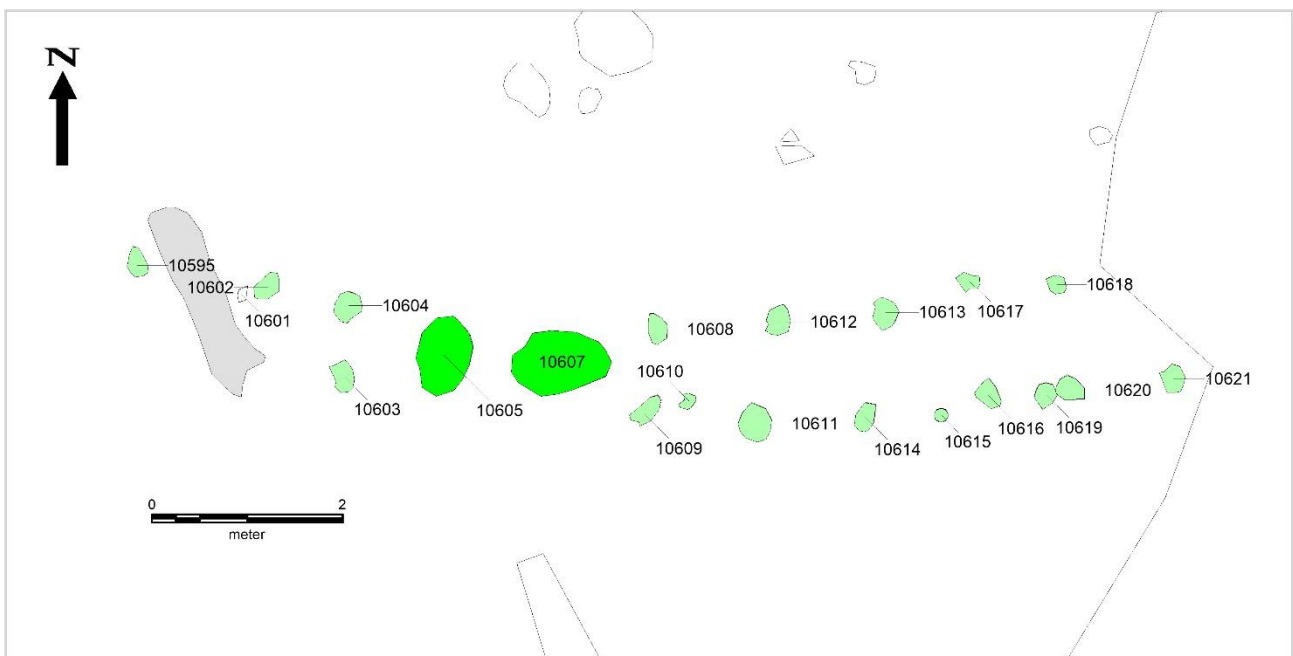

Figur 24. T.v. de to hegn fra Godthåb VII hvor hegnet markeret med grønt tydeligt drejer mod øst over mod K350 fra Godthåb VIII der ses t.h.

Hegnene dateres til at være samtidige og dermed en del af den samme bebyggelse i romersk jernalder.

K352

Sydøst for K350 ligger ligeledes et stykke af et dobbeltraded hegn. Det er Ø-V orienteret med to store indgangsstolper (A10605 og A10607).

Disse er begge snittet og A10605 har en diameter på 85cm og en dybde på 73cm, mens A10607 har en diameter på 105cm og en dybde på 72 cm. I sidstnævnte blev der fundet et randskår. Fylden er gråbrunt sandet ler.

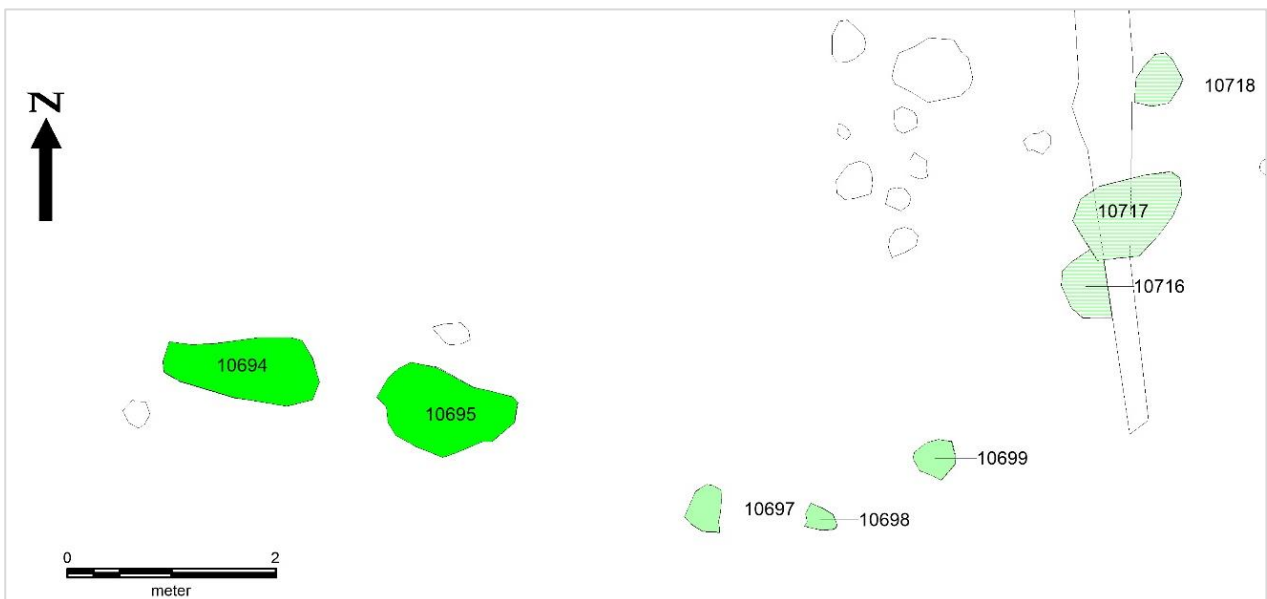

Figur 25. Randskår x2579 fra indgangsstolpe A10607 i K352.

Stolpeparrene i hegnet er ensartede i flade, størrelse og farve, kun få blev snittet grundet tidspres. Diameter mellem 25 og 35 cm, dybde på 11 til 15 cm. Fylden er gråbrunt sandet ler med pletter af gult ler.

K355

Sandsynligvis et hegn med indgang mod K346. A10694 og A10695 udgør en indgang, der ligger på linje med indgangene i K346, men grundet vand henover dette område er kun indgangsstolperne forsøgt snittede.

Figur 26. K355, hegn markeret med grønt, A10694 og A10695 indgangsstolper markeret med neongrønt.

Det formodes at der har været en portalindgang. Stolperne er aflange i fladen, baljeformede i snit. Diameter er 130 og 150 cm, og dybden er 30-41cm. A10694 snittet på den korteste led grundet vand i feltet.

Fylden er mørkebrunt til gråbrunt let leret sand med trækulsnister og keramik (randskår).

Figur 27. Foto af indgangen i hegn K355 i et rodet og ret vådt felt.

Gruber

Enkelte gruber blev snittet med maskine i forbindelse med at feltet igen skulle dækkes. A10713 blev snittet for at lede efter den sidste tagbærende stolpe til stakladen K347. Denne grube viste sig at være en lertagningsgrube på 286 i diameter og 100 cm dybde (se figur 15). Der blev fundet enkelte keramikstykker.

A10561 lå lige uden for K353 og var meget rig på keramik. Det var en decideret affaldsgrube med mange lag.

Figur 28. Affaldsgrube A10561 med mange lag og keramik i spandevise.

Herunder et udvalg af keramik fund fra gruben som slår dateringen af området helt fast til romersk jernalder.

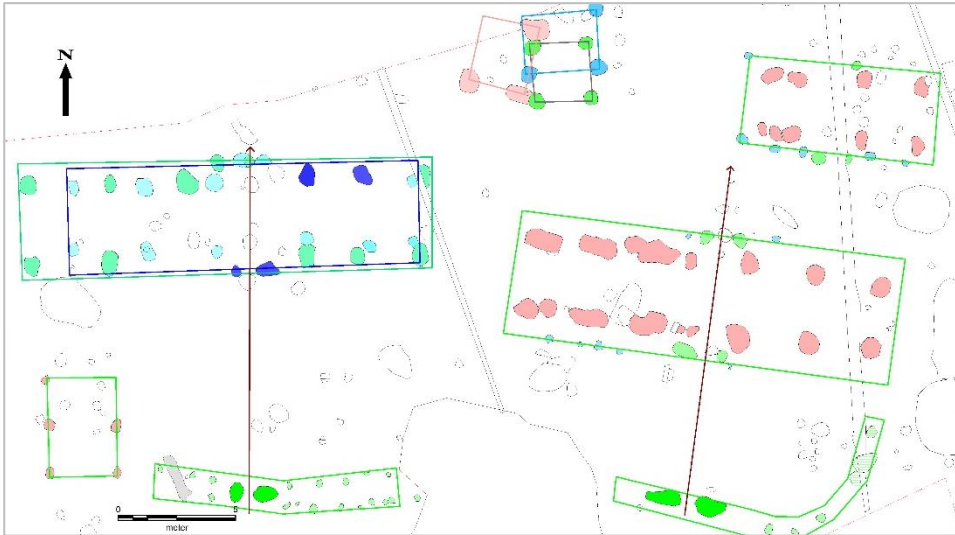

Figur 29. Keramik fra grube A10561. Øverst t.v. bund med huller x2553, øverst t.h. randskår x2548. Nederst t.v. større bundskår med kamornamentik x2532 og nederst t.h. karside ornamenteret med skråtstillede furer x2549.

Sammenfatning

Det antages at K346 kan sammenknyttes med hegn K355 på grund af indgangen placering som danner en lige linje. Denne linje er parallel med gavlen i K356, hvilket tilknytter denne til gårdsanlægget. Stakladerne er noget vanskeligere at knytte til enten den ene eller den anden gård, og de ligger således, at de alle på nær K347 og K360 kan tilknyttes enten K346 eller K353.

K353 tilknyttes de to hegn K350 på grund af nærheden til husets gavl og K352 grundet den lige linje fra indgangen i hegnet til husets indgange. Derudover formodes det at økonomibygning K354 kan knyttes til K353 grundet dets placering.

Figur 30. De røde pile viser de lige linjer fra de to hegns indgange til hhv. hver sit langhus.

Fremtidigt arbejde på stedet

Arealet er hermed frigivet.

Skanderborg Museum d. 17-02-2021

Birgitte Bang-Madsen

